

ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ НА АРХИВИТЕ В ПОМОЩ НА УНИВЕРСИТЕТСКИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЕН ПРОЦЕС

Тина Петрова

Резюме: Целта на статията е да представи дейностите на архивите по отношение на електронните ресурси, които притежават, както и възможността за приложението им в университетския образователен процес. Акцентите в публикацията са поставени върху разглеждането на конкретни примери от практиката на Държавна агенция „Архиви“. Изложението е подкрепено и с примери от опита на водещи европейски архиви, които успешно биха могли да допълнят теоретичното и практическо обучение на студентите, както и научноизследователската им работа. В настоящата статия се прави опит да се подчертае ролята на архивите за по-добър достъп до електронни ресурси, от перспективата на новите информационни технологии.

Ключови думи: архиви, електронни ресурси, образование, студенти.

ELECTRONIC RESOURCES OF THE ARCHIVES IN SUPPORT OF THE UNIVERSITY EDUCATIONAL PROCESS

Tina Petrova

Abstract: The purpose of the paper is to present the practice of archives in terms of electronic resources they have, as well as the possibility of their application in the university educational process. The paper focuses on the consideration of specific examples from the activities of the State Archives Agency. The exhibition is supported by examples from the experience of leading European archives, which could successfully complement the theoretical and practical training of students and help in their research work.

Keywords: archives, electronic resources, education, students

Днес вече е необходимо, и по-правилно, да се отбелязва, че не бъдещето е в информационните технологии, а че те са настоящето ни. В този контекст значението на архивите се състои не само в богатството и разнообразието на колекциите, които притежават, но и във възможностите за професионал-

но използване на техния информационен потенциал. Електронните ресурси, които притежават архивите създават възможности за използването на услуги, предлагани чрез използване на информационни технологии. Това е и една от основните дейности, определена в Свитък 5 на основната методика на архивите – информационната и популяризаторската дейност, която се осъществява в архивните институции включва: „разпространението на информация за задачите и функциите на архивите и съхраняваните от тях документи“¹. Някои от целите, които архивите си поставят чрез тази дейност са: „осигуряване на разпознаваемост на архивите и формиране на обществена представа за значението им като публични институции; гарантиране на публичност на архивните дейности по формиране, опазване и използване на Националния архивен фонд (НАФ); улесняване на достъпа и използването на архивни документи и научно-справочния апарат към тях; провокиране на обществен интерес към документите от НАФ и разширяване на кръга от потребители на архивна информация; подпомагане с архивна информация на развитието на науката, културата и образованието“ и др.²

Като пример в настоящата статия ще се представи дейността на Държавна агенция „Архиви“ по отношение на предлаганите от нея електронни ресурси, а също така и като практическа възможност за подпомагане на университетското образование в електронна среда. Примерите ще са конкретно от прилагането на информационните ресурси при обучението на студенти от УниБИТ и за практическото надграждане на знанията и при изучаването на дисциплини, свързани с история, архиви и културно наследство.

Информационно търсене

Една от много добрите възможности както за потребителите на архивна информация, така и за обучението на студентите е Информационна система на държавните архиви (ИСДА).³ Това е един от основните инструменти в архивно-информационния сектор, който успешно функционира днес и отговаря на предизвикателствата на потребление във виртуална среда.

Тя дава възможност за търсене и преглеждане на информация както в рамките на един архив или комбинация от архиви, така и в отделни нива на описание. За да стартира търсенето, задължително трябва да е избран поне

¹ *Методически кодекс* [онлайн]. Свитък 5. Информационна и популяризаторска дейност правила за публикуване на архивни документи правила за дигитализиране на архивни документи. София: ДА Архиви, 2013. Достъпно от: https://www.archives.government.bg/methodological_code/modul_5.html

² Пак там.

³ *Информационна система на държавните архиви* [онлайн]. Достъпно от: <http://isda.archives.government.bg:84/PublicInfo.aspx>

един от архивите от падащото меню „Архив“. На електронната страница на архивната институция е достъпно и подробно описание за функционирането на системата, което включва: детайлна информация за ИСДА, навигация в системата, търсене на информация. В раздел „Справки“ се предоставя обобщена информация за данни на нива на описание в архивите. Много подробно се представя и раздел „Дигитални обекти“, където става ясно, че те се изготвят на ниво „Документ“ в съответствие с институционални правила и изисквания, интегрирани в системата. Метаданните (архивните описания) за тях са част от базата с архивни описания на системата. Дигиталните обекти са с ниска резолюция и във формата jpeg. Като задължителна семестриална задача на студенти се възлага да извършат самостоятелно търсене в информационната система, след като вече са се запознали с инструкциите и начините на търсене. Преди да стартира целенасоченото изследване на архивни документи, студентите имат още една възможност да се запознаят с функционирането на системата и това е публикуваното на сайта на Агенцията *Ръководство на потребителя за ИСДА*⁴.

Задачата им се състои в това да изпишат желаното от тях търсене на личност, събитие или др. в полето „ключови думи“ и да обобщат получените резултати. По този начин освен, че се информират за това каква точно се съдържа в съответния зададен архив, придобиват и умения за боравене с исквите данни на документите. Също така получават необходимите умения за електронно търсене и правилната употреба на терминологията, които представляват изключително важни базови стъпки за бъдещи и потенциални архивни потребители. Възможността за търсене в системата като част от обучението на студенти в рамките на провежданите упражнения дава добри резултати при дисциплини, свързани с архиви и при изучаващи културно-историческото наследство.

Проекти

Друга важна част от обезпечаването на обучението е осигуряване на достъп до ресурси, които студентите и преподавателите могат да използват за подготовката си. Това са и възможностите, които се предоставят чрез участието на страната ни в един от мащабните архивни проекти по създаването на Европейския архивен портал. Стартирането му е поставено през 2012 г. с 28 страни участници, а координатор е Холандският национален архив. Проектът АРЕХ е продължение на първия международен интернет портал за архивни документи в сътрудничество с Европа. Една от основните цели на

⁴ *Ръководство на потребителя за ИСДА* [онлайн]. Достъпно от: http://www.archives.government.bg/uploaded_files/ISDA_User_Manual_8.0.pdf

APEx, дори и след приключването на проекта през 2015 г. е осигуряване на единен достъп до масиви с дигитални копия на архивни документи и архивни справочници на европейски държави, както и информация за архивните институции в тях. Тази информация е видима на електронната страница на Държавна агенция „Архиви“ и е отлична възможност за обогатяване на учебния процес на студентите с примери от архивната практика на европейските държави.

Като такива биха могли да се посочат дигитални бази от данни на европейски държави като:

- Австрия, DigitalArchiveAustria (digLA). Това е пример от практиката на Австрийския държавен архив и представлява модел на Отворена архивна система, който е разработен за улеснено използване и дългосрочно запазване на цифровата информация. С неговото създаване се цели и възможността да се разработят и допълнителни стандарти за цифрово съхранение. Този процес се характеризира с преобразуването на електронните файлове в PDF формат, след което се прехвърлят в DigLA, заедно с оригиналните документи;
- Португалия, Digitalq – архивна база данни на Национален архив Torre do Tombo. Дава възможност за онлайн предварително търсене, чрез набор от услуги. Включва запознаване с каталога на институцията, възможност за преглеждане на сканирани документи, заявяване на цифрови репродукции, получаване на допълнителна информация и др.;
- Испания, PARES – платформа за разпространение на испанското документално историческо наследство, създадена и управлявана от Генералната поддирекция на държавните архиви към Министерството на културата и спорта. Порталът включва документи чрез описателна информация и цифрови изображения, както и обща информация за останалите раздели и документални колекции;
- Хърватия, Arhinet – дигитален архив, чрез който може да се търси цифровото съдържание на най-атраktivните архивни материали, съхранявани в хърватските архиви.

Тематични колекции

За да разкрият богатствата съхранявани в архива и да стигнат до широката публика, специалистите от архивната институция са разработили набор от тематични дигитални колекции от поредицата „Архивите говорят“, които продължават да допълват и обновяват и до днес. Те са свободно достъпни на електронната страница на Агенцията от 2012 г. и също така са ценен информационен ресурс за провеждането на семинарни занятия при обучението на студентите. Колекциите представят теми като: „Промяната – преди и след

1989 г.“, „Еврейската общност в България“, „Старопечатни еврейски книги“, „Артархив“, „Войните на България (1878–1945)“ и др. Всяка една от архивните колекции има своя страница, на която са публикувани писма, протоколи, снимки и други и представят конкретната тематика. Целта на поредицата „Архивите говорят“ е да популяризира и да направи по-достъпно архивното наследство на страната ни.⁵

Към електронните ресурси на Агенция „Архиви“ спадат и:

- „Архив Българска фотография“, който представя архивно-управленска документация и фотоархив от черно-бели и цветни филми и диапозитиви на „Българска фотография“ ЕАД, след като е приватизирана. Обособените теми в албума са дигитализирани и са достъпни в pdf формат;
- „Ценни и особено ценни документи“ – документи, които изискват особен режим на съхранение и са от най-значимите документални богатства, които архивите пазят;
- Колекцията от 47 дигитални изложби, създадени през периода 2007–2020 г. Това е една от популяризаторските дейности на агенцията, свързана с разпространението на съхраненото архивно богатство до по-широката аудитория. Те са и ценен източник на информация в учебния процес на студентите.⁶

Методически помагала и указания

В помощ на университетското образование по дисциплини свързани с архиви е и електронното издание на Методическия кодекс⁷, достъпен от сайта на Агенцията и с възможност за онлайн използване. Това е основната методика за събиране, обработване, съхранение и използване на архивните документи. В Кодекса е отделено значително място на съхранението на документите, като се дават указания за архивни сгради (строителство и оборудване), за разположението на документите, температурата и влажността, които трябва да се поддържат в архивохранилищата. Методическият кодекс съдържа шест книжки (свитъка), в които са представени основните архивни дейности. Книжка 5 и 6 представят съвременните тенденции в архивирането, съответно методиката по отношение на правила за дигитализирането на архивни документи, както и информация за електронните документи. Това са основни акценти от обучението на студентите, които засягат и темата за активното присъствие на

⁵ **Архивите говорят.** В: *Държавна агенция „Архиви“* [онлайн]. Достъпно от: <http://archives.bg/>

⁶ **Архив Българска фотография.** В: *Държавна агенция „Архиви“* [онлайн]. Достъпно от: http://www.archives.government.bg/637-Българска_фотография

⁷ **Методически кодекс** [онлайн]. София: ДА Архиви, 2013. Достъпно от: <http://www.archives.government.bg/519>

архивите в информационното пространство, както и съвременните тенденции за тяхното опазване и защита.

Комуникационни канали

От 2020 г. Държавна агенция „Архиви“ присъства все по-активно и в информационните канали на социалните мрежи. Предпоставка за това е пандемията и ограничителните мерки, свързани с Ковид-19. По време на тази кризисна ситуация образователните институции бяха едни от най-засегнатите, което наложи обучението в училища и университети да премине в електронна среда. Тази бърза реакция на българските архиви да са все по-видими в интернет пространство се оказа и много добра възможност при обучението на студентите. През март месец 2020 г. беше създаден ютуб канал, в който могат да се видят филми за документалното наследство съхранявано в българските архиви, заснети процеси по различни архивни дейности и др.⁸

Всеки от Държавните архиви поддържа и фейсбук страница, а от юни месец 2020 г. и твитър профил, които също ни дават представа за събития и реализираните проекти на агенцията. Чрез фейсбук профилите на архивите може да се видят презентации, дигитални изложби и интересни факти. Ежедневното обгрижване на фейсбук профилите на архивите и попълването им с интересна, тематична и любопитна информация е традиционна практика, която обаче още повече оценихме като полезна и навременна по време на криза.

През 2021 г. се навършват 70 години от създаването на българските държавни архиви, които съхраняват националната ни памет, онези значими места, където историята оживява. С Указ № 515 на НС от 10 октомври 1951 г. за Държавния архивен фонд на Народна Република България и Постановление № 344 на Министерски съвет с дата 18 април 1952 г. се поставя началото на изграждането на мрежа от държавни архиви и на централизираното архивно дело в България. По повод този юбилей стартира инициатива по изготвяне на поредица от дигитални изложби под надслов „70 години български държавни архиви. Памет, свързаност, възможности“, представящи архивното наследство във всеки един от архивите. Целта на проекта е да се представят пред обществото уникални и ценни архивни документи, да разкажат за историята на архивите и да се докоснем до огромния труд, който експертите архивисти полагат всеки ден. Представянето на дигиталните изложби стартира от април и ще продължи до октомври, когато е и „рождената дата“ на архивите. Чрез експозициите ще може да се запознаем с всяко десетилетие от развитието на архивите до днес. Всяка експозиция е достъпна на електронната страница на

⁸ **Archives** State Agency – Bulgaria. In: *YouTube* [online]. 2020. Available from: <https://www.youtube.com/channel/UCRriK91H8bvztr2iA96G84A>

Агенцията, в рубриката „Изложби“, както и във фейсбук и инстаграм профилите ѝ. Тази инициатива предоставя много възможности документалното наследство да достигне до повече хора, да се представят събития, личности и всички процеси формирали държавността такива, каквито са съхранени в архивната институция. Дигиталните изложби са ценен информационен ресурс и би могъл успешно да се прилага при обучението на ученици и студенти.

Като редовен онлайн потребител на архивна информация както за научноизследователски цели, така и за нуждите по обогатяване на преподавателския процес със студентите, оценявам като много добро решение и създадената по време на пандемия „Харта на клиента“ (13.04.2020 г.)⁹. Този документ е достъпен на административната страница на Агенцията и включва подробна и полезна информация за институцията, за предлаганите услуги и възможности, които служат като ориентир за потребителите. Това е възможност при провеждането на обучение на студентите нагледно, събрани на едно място да им се представят услугите, които се предлагат. Това ще им даде възможност да се запознаят предварително с тази информация и да бъдат подготвени при физическо посещение в архива или при попълване на онлайн заявление.

Друга възможност за използването на електронните ресурси, достъпни на интернет страницата на Агенцията и отделните регионални архиви е специалният бутон „Е-услуги“¹⁰. Освен стандартните методи за справки по телефон и електронна поща, този бутон е създаден за улеснение на архивните потребители. Чрез него се получава информация за търсене на архивни документи и изготвяне на писмена справка, копиране на архивни записи, възпроизвеждане на архивни записи, издаване на читателска карта, използване на архивни документи в читалня и др. В секция „Формуляри и образци“ са поместени електронни бланки на документите, чрез които може да се направи заявление за използване на документи в читалня, заявление за поръчка на архивни документи, поръчка за изготвяне на копия и др. Възможности, които се приемат като много полезни от обучаващите се студенти и биха могли да подпомогнат и учебния процес.

Все повече институции, имащи отношение към подпомагането на образователния процес се пренасочиха към използването на интернет ресурси. Тези процеси се засилиха особено по време на кризата от Ковид-19, която започна през 2020 г. Библиотеките, архивите и музеите са институциите на паметта, които изцяло заложиха на това да са с достатъчно голямо присъствие в информационното пространство. Доказателство за продължаване на тази политика е и проектът, който Държавна агенция „Архиви“ стартира от 2021 г. „Разра-

⁹ Държавна агенция „Архиви“. Харта на клиента [онлайн]. 2020. Достъпно от: http://www.archives.government.bg/uploaded_files/Harta_na_klienta_DAA_2020.pdf

¹⁰ Държавна агенция „Архиви“. Е-услуги [онлайн]. Достъпно от: <http://212.122.187.196:8081/>

ботка и внедряване на система за е-архивиране“¹¹. Основната цел на проекта е разработване и внедряване на система за е-архивиране за попълването на Националния архивен фонд с ценни електронни документи, запазването им за бъдещето на нацията и поддържането на модерна и ефективна администрация в услуга на държавността, бизнеса и гражданите. Някои от специфичните цели, които проектът си поставя са в посока на създаване на единна нормативна и методическа база в областта на е-архивирането; уеднаквяване на разпоредби по отношение на принципите за експертиза, съхранение, опазване и достъп до ценни електронни документи; осигуряване на публичния достъп на физическите и юридически лица до съхраняваните ценни електронни документи в цифрова форма. Последната цел е свързана и с една от основните дейности на проекта, а именно реализиране на цифровизация на аудиовизуалните документи, които се съхраняват в архивите. Този проект е доказателство за това, че е-архивирането е необходимо и е приоритет, който ще гарантира и опазването на националното ни архивно наследство. Това са важни дейности, които ще са в помощ и на университетския образователен процес чрез използването на електронните ресурси на архивите.

Според едно от разбиранията на термина *ресурс* (от фр. – *средства, които човек използва при нужда*)¹² и отнасянето му към времето, в което живеем, на изключителен технологичен подем, може да се направи изводът, че електронните ресурси са онази необходимост, която е неизменна част от всички сфери на обществения живот. Електронният ресурс се дефинира като всяка дейност, кодирана и предоставена за достъп чрез използване на компютър. Тенденцията към осигуряване и поддържане на електронни ресурси расте в голяма степен и в архивите, както вече беше споменато, а и доказателство за това е целенасочената политика, която води Държавна агенция „Архиви“ в тази насока. Това е така, защото се наблюдава промяна в начина на търсене на информация при архивния потребител – в т.ч. изследователи, студенти и преподаватели. Потребителите изпитват необходимост на първо място да получат информация чрез електронни ресурси, дори и да не е в пълнота. Това явление може да се определи като висока степен на влияние, което ще е все по-осезаемо и в бъдеще.

Конкретно за електронните ресурси в архивите и тяхното приложение в университетския образователен процес може да се направи изводът, че биха могли да се възприемат като универсално средство за организация на обучение във виртуална среда, ефективен начин за получаване на учебна и справочна информация, както и да се придобият навици при форма на самостоятелна практическа дейност. Приложението на електронните ресурси на архивите в образователния процес на студентите може да се приеме за

¹¹ Проект „Разработка и внедряване на система за е-архивиране“. В: Държавна агенция „Архиви“ [онлайн]. Достъпно от: http://www.archives.government.bg/daa_projects-512-19-Проект

¹² *Речник на чуждите думи в българския език*. София: Наука и изкуство, 1978. 645 с.

успешно, чрез положителни резултати от формиране на дигитални умения, използване на разнообразни електронни услуги и проектиране на мултимедийни презентации.

Цитирани източници:

1. *Архив Българска фотография*. В: Държавна агенция „Архиви“ [онлайн]. Достъпно от: http://www.archives.government.bg/637-Българска_фотография
2. *Архивите говорят*. В: Държавна агенция „Архиви“ [онлайн]. Достъпно от: <http://archives.bg/>
3. Държавна агенция „Архиви“. *Е-услуги* [онлайн]. Достъпно от: <http://212.122.187.196:8081/>
4. Държавна агенция „Архиви“. *Харта на клиента* [онлайн]. 2020. Достъпно от: http://www.archives.government.bg/uploaded_files/Harta_na_klienta_DAA_2020.pdf
5. *Информационна система на държавните архиви* [онлайн]. Достъпно от: <http://isda.archives.government.bg:84/PublicInfo.aspx>
6. *Методически кодекс* [онлайн]. София: ДА Архиви, 2013. Достъпно от: <http://www.archives.government.bg/519>
7. *Методически кодекс* [онлайн]. Свितък 5. Информационна и популяризаторска дейност правила за публикуване на архивни документи правила за дигитализиране на архивни документи. София: ДА Архиви, 2013. Достъпно от: https://www.archives.government.bg/methodological_code/modul_5.html
8. Петрова, Тина. *Опазване на архивите в XXI век. Ролята на информационните технологии*. София: За буквите О писменехъ, 2019, 167 с.
9. Проект „Разработка и внедряване на система за е-архивиране“. В: Държавна агенция „Архиви“ [онлайн]. Достъпно от: http://www.archives.government.bg/daa_projects-512-19-Проект
10. Проект Archives Portal Europe network of eXellence (APEX). В: Държавна агенция „Архиви“ [онлайн]. Достъпно от: https://www.archives.government.bg/daa_projects
11. *Речник на чуждите думи в българския език*. София: Наука и изкуство, 1978, 645 с.
12. *Ръководство на потребителя за ИСДА* [онлайн]. Достъпно от: http://www.archives.government.bg/uploaded_files//ISDA_User_Manual_8.0.pdf
13. Archives State Agency – Bulgaria. In: *YouTube* [online]. 2020. Available from: <https://www.youtube.com/channel/UCRriK91H8bvztr2iA96G84A>

References:

1. *Arhiv Balgarska fotografia*. In: *Darzhavna agentsia „Arhivi“* [online]. Available from: http://www.archives.government.bg/637-Balgarska_fotografia
2. Archives State Agency – Bulgaria. In: *YouTube* [online]. 2020. Available from: <https://www.youtube.com/channel/UCRriK91H8bvztr2iA96G84A>
3. *Arhivite govoryat*. In: *Darzhavna agentsia „Arhivi“* [online]. Available from: <http://archives.bg/>
4. *Darzhavna agentsia „Arhivi“*. *E- uslugi* [online]. Available from: <http://212.122.187.196:8081/>
5. *Darzhavna agentsia „Arhivi“*. *Harta na klienta* [online]. 2020. Available from: http://www.archives.government.bg/uploaded_files/Harta_na_klienta_DAA_2020.pdf

6. **Informatsionna sistema na darzhavnite arhivi** [online]. Available from: <http://isda.archives.government.bg:84/PublicInfo.aspx>
7. **Metodicheski kodeks** [online]. Sofia: DA Arhivi, 2013. Available from: <http://www.archives.government.bg/519>
8. **Metodicheski kodeks** [online]. Svitak 5. Informatsionna i populyarizatorska deynost pravila za publikuvane na arhivni dokumenti pravila za digitalizirane na arhivni dokumenti. Sofia: DA Arhivi, 2013. Available from: https://www.archives.government.bg/methodological_code/modul_5.html
9. **Petrova, Tina**. *Opazvane na arhivite v HHI vek. Rolyata na informatsionnite tehnologii*. Sofia: Za bukвите O pismenehy, 2019, 167 s.
10. **Proekt** Archives Portal Europe network of eXcellence (APEX). In: *Darzhavna agentsia „Arhivi“* [online]. Available from: https://www.archives.government.bg/daa_projects
11. **Proekt** „Razrabotka i vnedryavane na sistema za e-arhivirane“. In: *Darzhavna agentsia „Arhivi“* [online]. Available from: http://www.archives.government.bg/daa_projects-512-19-Proekt
12. **Rakovodstvo na potrebitelya za ISDA** [online]. Available from: http://www.archives.government.bg/uploaded_files//ISDA_User_Manual_8.0.pdf
13. **Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskia ezik**. Sofia: Nauka i izkustvo, 1978, 645 s.